

VIII Cīņa par Latvijas valsts pastāvēšanu

DECEMBŔA SABRUKUMS

Neatkarīgā Latvija nu bija proklamēta. Valsti vajadzēja tagad celt grūtos apstākļos - bez naudas, bez armijas, bez politiska un administratīva aparāta. Latvijā vēl rīkojās vācu okupācijas vara un tās policija. Berlīne un tās revolucionārā tautas pilnvaroto valdība bija tālu, un mums trūka sakaru ar to. Vācu Kareivju padome ar 8. armijas centrālo padomi Rīgā, kas vadīja 75.000 lielo kaŗaspēku Latvijā un Igaunijā, bija aizņemta ar savām lietām un visvairāk rūpējās par evakuēšanos uz Vāciju. Tā sprieda, ka revolūcija ir beigusī kaŗu, un vāciešiem ir laiks atgriezties savā dzimtenē. Viņiem nebija nekādas vēlēšanās nodarboties ar Latvijas lietām un palikt Latvijā, lai tur uz laiku uzturētu kārtību, kā to paredzēja pamiera noteikumi. Tuvākus sakarus ar mums, latviešu sociāldemokrātiem, viņi nemeklēja. Satiekoties ar Rīgas vācu padomes vadītājiem un kārtojot novembrā beigās ar viņiem dažas praktiskas lietas, kuŗās bija vajadzīgs padomes atbalsts, pārliecinājāmies, ka viņiem trūkst ciešu sakaru ar Berlīnes valdību un viņu politiskais skats ir ierobežots. Skaidra bija tikai viņu kritiskā stāja pret saviem ģenerāļiem un arī pret komunistiem. Raksturīgs šinī ziņā bija kāda vācu padomes vīra un "feldvēbeļa" izteiciens, ko dzirdēju privātā sarunā ar viņu padomes mītnē, neatkarības laika apgabaltesas namā - tanī pašā ēkā, kas pirms gada bija krievu 12. armijas padomes [Iskosola] mītne. Feldvēbelis teica apmēram tā: "Vācu revolūcija nebūs boļševistiska, kā tas ir Krievijā! Pie mums būs kārtība un disciplīna!" Jāpiezīmē, ka vācu Kareivju padomes vadībā vairumā bija savēļēti gadījuma cilvēki, un tikai nedaudzi bija labējie

sociāldemokrati. Neatkarīgos sociāldemokratu, ar kuriem mums bija draudzīgas attiecības, es nesastapu ne Rīgas, ne arī vēlāk svarīgajā Liepājas padomē. Viss tas apgrūtināja politisku sadarbību nevien ar Centrālo vācu padomi Rīgā, bet arī ar padomēm citās Latvijas pilsētās. Tā mēs drīz vien jau novembra beigās pārliecinājāmies, ka, diemžēl, no vācu revolucionārajām padomēm nekāds lielāks atbalsts mums nav gaidāms.

Viņi sadarbojas ar Vinnigu ka Vācijas pilnvaroto pārstāvi un vēlāko sūtni Latvijā un Igaunijā. Tas pēc iecelšanas šinī svarīgajā amatā sāka parādīt savu īsto politisko dabu, kas mums, diemžēl, agrāk nebija zināma. Viņš gan bija kritisks pret Goslera un okupācijas pārvaldes vīriem un nosodīja viņu agrāko pretlatvisko politiku kā nepareizu un Vācijas valsts interesēm kaitīgu. Tomēr viņš nepavisam nebija neatkarīgās Latvijas draugs, bet centās visādi nodrošināt vācu mazākuma pārmērīgās intereses. Vinnigs tāpēc sadarbojās ar vācu muižniecības pārstāvjiem un Latvijas lietās pamatojās uz to vienpusīgo informāciju, ko šie neatkarīgās Latvijas ienaidnieki viņam sniedza. Juceklīgajā stāvoklī, kāds toreiz valdīja Vācijā, Vinnigam bija lielas iespējas rīkoties pašam uz savu roku. un Berlīnes valdībai nebija ne laika, ne intereses kontrolēt šī vācu nacionālista darbību. Kā vēlāk no vācu revolucionārās valdības sēžu protokoliem noskaidrojās, Vinnigs pat nebija valdības, bet gan ārlietu ministrijas iecelts, kuŗu vadīja vēl ķeizarkās Vācijas vīri. Tātad novembrī vācu valdība faktiski nezināja par Vinniga nacionālistisko politiku Latvijā, kas nemaz neatbilda Berlīnes valdības, sevišķi tās neatkarīgo sociāldemokratu uzskatiem.

Ulmanis gribēja pasvītrot savu sabiedroto orientāciju un tāpēc izvairījās stāties sakaros ar revolucionāro valdību Berlīnē, Čakste un Zemgals kādu mēnesi uzturējās

Stokholmā, meklējot sakarus ar sabiedroto pārstāvjiem, bet nebreauc uz Berlīni, lai informētu vācu valdību par Vinniga nepieņemamo politiku Latvijā, kas tika īstenota vācu republikas vārdā.

Sociāldemokrāti novembra beigās pārliecinājās par Vinniga īstajiem nolūkiem, un mans tēvs kādā Tautas Padomes sēdē atklāti paziņoja, ka Vinnigs "nav cienīgs vācu valdības pārstāvis".

Pāris nedēļas pēc Latvijas neatkarības proklamēšanas 8. vācu armija ātri demoralizējās: kareivji prasīja viņu tūlītēju evakuēšanu uz Vāciju un demobilizēšanu. 15. novembrī, 8. armijas pavēlniecība iesāka vācu kaŗaspēka atvilkšanu no Latvijas. Decembra sākumā Daugavpilī notika sarunas ar Padomju Krievijas delegāciju, ko vadīja krievu diplomāts A. Joffe. Vācu armiju sarunās pārstāvēja Austrumfrontes centrālā kareivju padome, kuras sēdeklis atradās Viļņā (Vilnius). Daugavpilī panāca vienošanos, ka vācu kaŗaspēks bez pretošanās pakāpeniski atkāpsies, atstājot Igauniju un Latviju. Ar šo vienošanos vācu revolucionārā armija pameta jaunās Baltijas valstis savam liktenim un laupīja tām iespēju dažu mēnešu laikā nostiprināties un izveidot pašiem savus aizsardzības spēkus.

Šo situāciju steidzīgi izmantoja lielnieku partija Latvijā un padomju valdība Maskavā. 18. un 19. novembrī Rīgā notika nelegāla lielnieku partijas konference, kas pārstāvēja 900 organizētus biedrus. Konference nolēma "uz visnesaudzīgāko apkaŗot kontrevolūcijas centru - Tautas Padomi" un prasīja padomju republikas nodibināšanu, kas būtu Padomju Krievijas sastāvdaļa. Reizē ar to konference nolēma tūlīt dibināt "kaŗa revolucionāro komiteju", kas gatavotu bruŗotu sacelšanos pret demokratiskās Latvijas Pagaidu valdību.

Par šo lēmumu dabūju zināt 20. novembra vakarā, kad

kopā ar Ansi Buševicu ieradāties Tērbatas ielā, toreizējās Patērētāju biedrības savienības telpās, uz apspriedi par Rīgas strādnieku deputātu padomes vēlēšanām. Uz šo apspriedi aicināja agrākais padomes priekšsēdis R. Endrups. bet tās dalībnieku vairums bija lielnieku partijas un viņus atbalstošu biedrību pārstāvji. Mēs toreiz atzinām brīvi vēlētas padomes. Liepājā un Jelgavā mēs paši dibinājām šādas padomes, un tajās bija sociāldemokratisks vairākums. Padomes toreiz funkcionēja kā vāji organizētās strādnieku un kalpotāju masas pārstāvniecības, kuŗās piedalījās dažādu virzienu politiskās partijas ar pretējiem uzskatiem. Taču vienošanos 20. novembra apspriedē nevarēja panākt, jo lielnieki gribēja mūsu partijai dot tikai divas vietas padomes organizācijas komitejā, tādējādi sagrābjot visu varu savās rokās. Tā bija pēdējā reize, kad personīgi diskutēju ar latviešu lielnieku vadoņiem R. Endrupu un J. Krūmiņu-Pilātu. Dažas dienas vēlāk Rīgas ielās parādījās lielnieku Centrālkomitejas uzsaukums, kas beidzās ar saukļiem: "Nost kontrrevolūcionāro Latvijas Tautas Padomi!" un "Nost Latvijas valsti!"

Kauliņi bija mesti, fronte novilkta nākamajām cīņām, kas pēc divi nedēļām izvērtās Padomju Krievijas bruņotā intervencijā un asiņainā pilsoņu karā Latvijā.

Novembrī lielnieku iekšējie spēki Latvijā vēl bija vāji, un viņi bruņotu sacelšanos neuzdrošinājās paši iesākt. Viņiem toreiz nebija ne pietiekami daudz cilvēku, ne arī apbruņojuma. Kā vēlāk noskaidrojās, viņu rīcībā bijušas tikai 400 šautenes un 4 ložmetēji! Ar tādiem spēkiem pagaidām neko iesākt nevarēja.

Pēc 10 dienām Maskava sāka rīkoties: 1. decembrī Sarkanarmija iebruka Latvijā un ieņēma Rēzekni, 5. decembrī Gulbeni un 9. decembrī Daugavpili. Līdz decembra vidum visa Latgale un puse Vidzemes bija kritusi iebrucēju

rokās. Nekur nenotika vietējo lielinieku sacelšanās, bet apriņķus un pilsētas ieņēma Krievijas Sarkanarmija. Ieņemtajā Latvijas teritorijā nebija nekādas Latvijas padomju valdības. Vara atradās iebrukušā kaŗaspēka rokās.

Radās draudoša situācija: vācu armija ātri atkāpās, un Sarkanarmija tikpat strauji virzījās uz priekšu, bez pretestības ieņemot vienu Latvijas pilsētu pēc otras. Šinī kritiskajā stāvoklī LSDSP Centrālkomiteja deleģēja F. Menderu uz Berlīni ar uzdevumu, noskaidrot revolucionārās Ēberta-Hāzes valdības stāju. Menders devās uz Berlīni ap 15. decembri un pēc dažām dienām atgriezās Rīgā. Viņš bija apmeklējis divus tautas pilnvarotos - Hāzi un Landsbergu. Pirmais pārzināja ārlietas un bija neatkarīgo sociāldemokrātu vadonis, otrs bija labpusējo, vairākuma sociāldemokrātu pārstāvis. Sarunās ar Landsbergu klāt bijis arī Vinnigs. No abām sarunām Menders bija guvis iespaidu, ka vācu revolucionārā valdība nav spējīga atturēt savu regulāro armiju no dezorganizētas bēgšanas, un ka Latvijai nav gaidāma palīdzība no Berlīnes valdības. Bez tam, tā esot aizņemta ar nemierīgo stāvokli Vācijas iekšpolitikā. Berlīnes valdībai neesot laika nodarboties ar Latvijas jautājumiem. Šādos apstākļos neesot sagaidāms, ka valdība spēsot iejaukties Vinniga darbībā Rīgā. Berlīnes valdība jau 4. decembrī esot noraidījusi Lietuvas pārstāvja Šauļa lūgumu paturēt vācu kaŗaspēku Lietuvā. Tas pats attiecoties arī uz Latviju. Atceros, ka Menders par savu braucienu stāstīja kādā agrā decembra rītā manā dzīvoklī. Tur viņš bija ieradies tieši no Berlīnes vilciena. Viņš teicās tai pašā rītā apmeklēt arī Ulmani, lai viņam ziņotu par bezcerīgo stāvokli. Atliek piezīmēt, ka trīsdesmit gadus vēlāk NKVD par šīm Berlīnes sarunām piesprieda Menderam astoņus gadus koncentrācijas nometnei

Polītiskā un militārā situācija pasliktinājās ar katru

dienu. Tautas masu ļoti stipri ietekmēja tas, ka iebrūkošās Sarkanarmijas lielāko daļu sastādīja divas latviešu strēlnieku brigādes. Tās komandēja latviešu virsnieki, bet visas Sarkanarmijas virspavēlnieks bija latviešu pulkvedis Jukums Vācietis. Tas bija latviešu karaspēks, kas iebruka Latvijā, un trieca ārā ienīsto vācu okupācijas varu. Šādos apstākļos tautā un sevišķi strādniecībā politiskais noskaņojums decembra mēnesī grozījās un sāka nosvērties par labu lieliniekiem. Liela nozīme bija arī vēl diviem citiem apstākļiem. Latvijas iedzīvotāju vairums nebija piedzīvojis un pārdzīvojis lielinieku diktatūru, kāda tā bija izvērtusies Krievijā 1918. gadā. Valdība illūzijas, ka lielinieku vara varbūt nemaz tik ļauna nebūs. Bez tam decembrī arvien vairāk izplatījās defētiskā pārliecība, ka tik un tā viss ir veltīgi, jo Pagaaidu valdībai nav militāra spēka, lai apturētu latviešu strēlnieku iebrukumu. Tad jau labāk nepretoties un saņemt uzvarētājus. . . Beidzot jāpiemin vēl, ka iedzīvotāju nelatviešu daļa nebija labvēlīgi noskaņota Latvijas valstij. Vācieši un krievi savā vairumā bija mūsu atklāti pretinieki.

17. decembrī lielinieki Maskavā pasludināja Latvijas padomju valdību ar Pēteri Stučku kā priekšsēdi un Jūliju Daniševskis un Jāni Lencmani kā viņa biedriem. Uz Ļeņina pieprasījumu, valdību sastādīja latviešu lielinieku partijas Krievijas birojs, pēc sazināšanās ar nelegālo Centrālkomiteju Rīgā. To vadīja maz pazīstamais nelegālists Šilfs. Viņš bija cilvēks bez plašāka politiska vērīena, bet toties labs konspirators un slepeno spiestuvju organizators. Stučkas valdība izlaida manifestu, ko bija sacerējis Daniševskis, un kuņģā tā savu varu pasludināja "pasaules revolūcijas vārdā", piedraudēdama pretiniekus "bez žēlastības apspiest un sadragāt ar dzelzs roku". Sevišķi bija pieminēts, ka "mēs ar ieročiem rokās uzstāsimies pret mūsu un citu zemju sociālnodevējiem". t. i. latviešu un vācu sociāldemokrātiem.

No Stučkas valdības locekļiem tikai divi atradās Rīgā, visi pārējie bija Maskavā un tikai vēlāk kopā ar Sarkanarmiju ieradās Rīgā 1919. gada 3. janvārī.

Šādos ārkārtīgi grūtos apstākļos mēs darbojāmies decembra otrā pusē. LSDSP izvērta enerģisku cīņu pret lieliniekiem. Asa cīņa noritēja ap arodbiedrību atjaunošanu Rīgā. Mūsu partijas darbinieki bija jau pirms neatkarības proklamēšanas nodibinājuši Rīgas Arodbiedrību Iniciatīvas biroju, par kuŗa priekšsēdi ievēlēja mani. Lielinieki savukārt radīja savu Centrālbioju, ar viņu arodnieku K. Zvaigzni priekšgalā. Mūsu Iniciatīvas birojs novembra beigās un decembrī sasauca sapulces visos arodos. Tās gandrīz visas notika Dzirnavu ielā 74. bundistu kluba zālē. Šīs sapulces atklāju es un referēju par arodbiedrību kā strādnieku brīvu un neatkarīgu organizāciju uzdevumiem. Pēc manis pie vārda vienmēr pieteicās kāds lielinieku propagandists, kas sludināja padomju varu. Strādnieki paši sapulcēs ieradās nelielā skaitā, viņi bija atturīgi un Sarkanarmijas iebrukuma iebaidīti. Lielinieki uz katru sapulci sūtīja savu "lielinieku grupu", kas centās sagrābt vadību savās rokās. Tas viņiem, diemžēl, daudzos gadījumos izdevās. Pēc dažas labas šādas neveiksmes es nodomāju, ka mūsu cīņa faktiski norit zaudētās pozīcijās.

Vairākas arodbiedrības palika mūsu pusē, un stiprākā no tām bija grāmatrūpniecības strādnieku arodbiedrība. Polemika pret lieliniekiem risinājās arī presē. "Sociāldemokrata" 8. decembra numurā ievietoju rakstu "Strādnieku arodbiedrība vai lielinieku klubi?", kuŗā pārmetu lieliniekiem arodkustības šķelšanu un cenšanos tās pārvērst par saviem piedēkļiem.

Labāki panākumi mums bija Liepājā, kur bija neskarta rūpniecība ar pirmskaŗa apzinīgo strādniecību. Tur nodibinājās 11 arodbiedrības ar savu Centrālbioju, kas

decembrī atradās sociāldemokrātu rokās.

Skarba cīņa starp sociāldemokrātiem un lieliniekiem risinājās arī daudzajās tautas sapulcēs, kas notika visās Latvijas malās. Rīgā un Vidzemē tās bieži varmācīgi jauca lielinieki ar kliegšanu un kaušanos. Lielinieki atklāti draudēja ar izrēķināšanos pēc strēlnieku ienākšanas.

Pagaidu valdības ministri un pilsonisko partiju vadītāji nepiedalījās šinī pretlielinieciskajā cīņā. Arodbiedrībās viņi nebija pārstāvēti, un kādu sapulču kampaņu pret lieliniekiem šīs aprindas nerīkoja. Polītisko un idejisko cīņas smagumu decembrī nācās iznest vienīgi sociāldemokrātiem. Vēsturiskā patiesība ir, ka pilsoniskie politiķi toreiz mūsu cīņā pret komunistiem noskatījās no malas, tā teikt, sēžot galerijā. Dažs labs toreiz man teica ļoti atzinīgus vārdus par mūsu kampaņu pret komunistiem un rezignēti piezīmēja: "Mēs, pilsoņi, diemžēl, to nespējam". Tā tomēr nebija patiesība: pilsoniskās partijas varēja rīkot tautas sapulces un tur kritizēt lieliekus, cik uziet, bet viņi to nedarīja, baidīdamies no lieliniekiem un viņu vardarbības.

Decembrī politiskās dzīves centrā arvien vairāk izvirzījās padomju armijas iebrukums Latvijā. Pret to mēs, sociāldemokrāti, nostājāmies ļoti asi, par ko gaišu liecību dod "Sociāldemokrata" raksti. Es, piemēram, 3. decembrī, kādā rakstā izteicos: "Noteikti jānoraida mūsmāju lielinieku aicinājums uz visas varas sagrābšanu, uz bruņotu sacelšanos un neatkarīgās Latvijas republikas gāšanu". LSDSP Centrālkomiteja izlaida arī uzsaukumu pret padomju varas proklamēšanu.

Par to, kas mūs sagaida, ja lielinieki iekaros Rīgu un pārējo Latviju, mums nebija šaubu. Par to liecināja lielinieku uzsaukumi un runas, kur atklāti draudēja "bez žēlastības noslaucīt no zemes virsas Kalniņus un Menderus". Mēs zinājām, ka latviešu strēlnieki - tie paši, kas tagad lauzās

iekšā Latvijā bija Pēterpilī piedalījušies demokrātiski vēlētās Satversmes Sapulces padzīšanā. Krievijā bija slēgta sociāldemokratu "Strādnieku Avīze". Kādā arodnieku apspriedē Maskavā apcietināts mūsu biedrs Andrejs Veckalns, vēlākais Brīvo arodbiedrību vadītājs neatkarības gados. "Sociāldemokrāts" toreiz [12. decembrī] pareizi paredzēja: "Bads un sals, beztiesu nošaušanas un rupjas patvarības sekos padomju iebrukumam Latvijā". Mēs zinājām arī, ka Krievijā 1918. gadā izsludinātā sarkanā terora īstenotāji bija lielā vairumā latviešu lielnieki ar Petersu un Lāci priekšgalā. Ulmaņa Pagaidu valdība nespēja šai juceklīgajā stāvoklī izveidot savus bruņotos spēkus. Aizsardzības ministriju nodibināja tikai 6. decembrī. Decembra beigās armijā bija tikai daži simts karavīru. Šis mazais skaits nespēja pretoties sarkano strēlnieku pārspēkam. Mobilizāciju valdība nevarēja izsludināt, tam trūka vajadzīgā aparāta un ieroču. To ļoti apgrūtināja arī latviešu vairuma pasivitāte un izvairīšanās stāties latviešu rotās, lai nebūtu jācīnās kopā ar vāciešiem pret latviešu strēlniekiem. Pagaidu valdība 7. decembrī noslēdza ar Vinnigu līgumu par zemessargu formēšanu 6.000 latviešu, baltvācu un krievu brīvprātīgo kaņavīru sastāvā. Dažu nedēļu laikā baltvācieši, savu baronu vadībā, bija noorganizējuši septiņas rotas un pāris baterijas. Tās gada beigās bija Latvijas zemessargu lielākā daļa, stingri pārsniedzot vājākos latviešu spēkus. Klāt nāca vēl Vācijā vervētie valstsvācu brīvprātīgie, kas bija gatavi turpināt karu pret Padomju Krieviju un sāka ierasties Latvijā. Šī vienība toreiz saucās par "Dzelzsbrigādi". Šie trīs spēki kopā bija daudzkārt vājāki par abām strēlnieku brigādēm, kas strauji virzījās uz priekšu un 23. decembrī bija jau ieņēmušas Cēsis.

Zemessargu un Dzelzsbrigādes nodibināšana pasliktināja politisko noskaņojumu latviešu tautā. Tagad cīņu pret iebrūkošajiem latviešu strēlniekiem faktiski uzņēmās vācu

baronu vadītais Landesvērs un reakcionārās valstsvācu brīvprātīgo vienības. Kara sākā iegūt pilsoņu kara raksturu starp vācu baroniem un vācu okupācijas varu no vienas, un sarkanajiem latviešu strēlniekiem no otras puses. Vācu spēki turklāt bija Latvijas neatkarības pretinieki, ko viņi pēc trim mēnešiem pierādīja, saceloties pret Pagaidu valdību.

1918. G. ZIEMSVĒTKU KONFERENCE

Šādos apstākļos bija neiespējams panākt, lai latviešu strādnieki un lauku bezzemnieki karotu kopā ar saviem mūzseniem ienaidniekiem - vācu baroniem - pret latviešu strēlniekiem. Stāvoklis kļuva izmisīgs. Sociāldemokratu aprindās decembra otrā pusē nobrieda ieskats, ka partijai jāgroza sava taktika. 9. decembrī LSDSP Centrālkomiteja nolēma Rīgā sasaukt partijas konferenci, kurai bija jāizlemj ko darīt. Partijas konference notika no 26.-28. decembrim. Tautas Padome plenārsēdes vairs nenoturēja. 22. decembrī Ļeņina valdība Maskavā formāli atzina Padomju Latviju. Rīgā 17. decembrī ieradās angļu eskadra, kādu 20 kara kuģu sastāva. Angļu admirālis Sinklērs solīja piedalīties Rīgas aizstāvēšanā un dot ieročus latviešu karaspēkam. Taču divi nedēļas vēlāk admirālis paziņoja, ka saņēmis rīkojumu no Londonas, Rīgas aizstāvēšanā nepiedalīties, un angļu flote atstāja Rīgu. Līdz ar to Rīgu vairs nevarēja noturēt. Mūsu partijas konference tāpat sanāca tieši Rīgas krišanas priekšvakarā.

Konference pulcējās Suvorova ielā 37, M. Celmas proģimnazijas telpās. Partijai tolaik bija 2.250 biedru, 750 biedri nebija pārstāvēti: 12 delegāti nespēja ierasties tāpēc, ka viņu dzīves vietas jau bija ieņēmis padomju karaspēks.

Tomēr vairāki Vidzemes delegāti bija izbraukuši pirms strēlnieku ienākšanas un piedalījās konferencē. Atceros, ka ģeografs un vēlākais Satversmes Sapulces deputāts E. Tomass pēc konferences devās atpakaļ uz Gulbeni, kas starplaikā bija kritusi Sarkanarmijas rokās. Viņš nezināja, kāds liktenis viņu tur gaida.

Delegātu lielākā daļa nāca no Rīgas, Liepājas un Jelgavas organizācijām, kas tolaik bija LSDSP stiprākie balsti. No liepājniekiem rosīgs bija Ansis Buševics, kas bija kļuvis iespaidīgās Liepājas strādnieku deputātu padomes izpildu komitejas sekretārs. Jelgavnieku skaitā atceros veco jaunstrāvnieku un seno Londonas emigrantu Frici Vesmani, vēlāko Saeimas pirmo priekšsēdi. Klāt bija arī piektgadnieks Andrejs Petrevics, Tautas Padomes vicepriekšsēdis Mārgers Skujenieks un vairāki tikko no Krievijas pārbraukušie partijas darbinieki, to skaitā agrākais Šveices emigrants Andrejs Veckalns. "Sociāldemokrātu" pārstāvēja Jūlijs Celms un Kristaps Eliass, kas pēc neatkarības proklamēšanas bija ieradies Rīgā no savām tēva mājām Platonē. Polītisko vadītāju loma konferencē bija vācu okupācijas laika nelegālās Centrālkomitejas vadītājiem P. Kalniņam un Fr. Menderam. Mans pienākums bija sniegt organizatorisko pārskatu un referēt par strādnieku arodniecisko kustību.

Konferences pārrunas bija satrauktas, un tanīs visu laiku bija jaušams izmisums par bezizejas stāvokli. Runās izpaudās trīs virzieni. Daži kreisā spārna pārstāvji izteica uzskatu, ka sociāldemokrātiem būtu "jāiet pakaļ masām", kaut arī tās acumirkļi iet pa maldu ilūziju ceļu un seko lielinieku propagandai. Pretējā gadījumā partija zaudēsot jebkādu politisku nozīmi. Labais spārns iestājās par demokratiski vēlētu Latvijas Satversmes Sapulci, kuŗas dēļ jāpiedalās arī aktīvā bruņotā cīņā pret Sarkanarmiju un strēlniekiem, kas Satversmes Sapulci noliedza. Atceros, ka es

runāju šādā garā un iesniedzu arī rezolūciju. Līdzīgus uzskatus izteica M. Skujenieks.

Konferences dalībnieku lielais vairums noraidīja lielinieku diktatūru pēc Krievijas parauga, kas bija sagaidāma Latvijā pēc Stučkas valdības uzvaras. Tā tomēr izteicās pret bruņotu pretošanos Sarkanarmijai, jo tas nozīmētu šaut uz latviešu strēlniekiem un latviešu strādniekiem, kas strēlniekus gaidīja. Konferences vairākums neatzina par iespējamu piedalīties bruņotā cīņā pret strēlniekiem kopā ar vācu baronu Landesvēru un okupantu "Dzelzsdivīziju". Trūka arī uzticības sabiedroto palīdzībai, jo vairākums domāja, ka Anglija, Amerika un Francija nevēlas atbalstīt neatkarīgu Latviju, bet vēlas izmantot to kā operāciju bāzi balto krievu monarchistu spēkiem, kas cīnījās par Lielkrievijas atjaunošanu. Šādos apstākļos, kā to teica Jūlijs Celms, latviešu strādniecībai esot "jāizsapņo maldu mīlas sapņojums", t. i. jāpārdzīvo lielinieciskā maldu sapņojuma nepareizība. Fr. Menders pasvītroja, ka sociāldemokrāti nevar ar ieročiem cīnīties pret lielinieciskajiem strādniekiem, bet viņi to darīs ar aģitāciju un propagandu.

Pēc trīs dienu ilgām pārrunām konference pieņēma vairākus lēmumus. Tā "nosodīja bruņoto iebrukumu no ārienes", bet deklarēja, ka LSDSP "nevar ņemt aktīvu dalību pilsoņu kara kaujās ne vienā, ne otrā pusē". Gadījumā, "ja Latvija nāktu zem lielinieciskā komūnisma diktatūras", tad sociāldemokrātija "šīs diktatūras robežās" turpinās aģitēt un organizēt latviešu strādniekus par politiskās dzīves demokratizēšanu. Bija domāts izmantot dažas legālas darbības iespējas, kādas Padomju Krievijā 1918. gadā vēl bija sociāldemokrātiem-maziniekiem. Ja apstākļi pasliktinātos, tad darbība turpinātos nelegāli.

Sakarā ar šādu stāvokļa novērtējumu, konference nolēma izstāties no Tautas Padomes un atsaukt savus

delegātus. Motivācijā bija uzsvērts, ka Tautas Padomes pilsoniskais vairākums un Pagaidu valdība neuzstājas pietiekoši enerģiski pret vācu okupācijas varu, noraida valsts aizsardzības lietā jebkādu orientāciju uz Vācijas sociālistisko valdību un meklē "vienīgo glābiņu pie vācu okupācijas varas, pat reakcionāriem vāciešiem un krieviem".

LSDSP tomēr nolēma, ka tai arī pēc izstāšanās no Tautas Padomes "jāturpina visnoteiktākā cīņa par demokrātisku Satversmes Sapulci". Partija ne mazākā mērā neatteicās no savas uzticības Latvijas valstij un demokratijai, tā tikai jutās spiesta atteikties no līdzdalības šīs varas vienā orgānā - Tautas Padomē.

Vēl vairāk, LSDSP konference vēlējās aizstāt Tautas Padomi ar jaunu vēlētu orgānu, kuŗu sastādītu vietējo pašvaldību pārstāvji. Toreizējos apstākļos tā bija nerealizējama prasība, jo brīvas pašvaldības vēlēšanas Sarkanarmijas ieņemtajos apgabalos nebija iespējams izrīkot. Taču ir jāuzsver, ka, izstājoties no Tautas Padomes, sociāldemokrāti palika pie sava agrākā demokratijas un neatkarības viedokļa. Aiz taktiskiem apsvērumiem sarežģītajos 1918. gada decembra apstākļos, kas sevišķi smagi gūlās tieši uz LSDSP kā strādnieku partiju, tā vēlējās aizstāt Tautas Padomi ar tautas vēlētu pašvaldību radītu centrālu orgānu. Turklāt, ja šo sociāldemokrātu prasību nevarēja īstenot 1918. gada decembra beidzamajās juceklīgajās dienās, tad tāda iespēja radās Liepājas posmā pāris mēnešus vēlāk. Tad šo sociāldemokrātu prasību atbalstīja arī neieņemto apgabalu vispārējās vēlēšanās ievēlētas apriņķu, pilsētu un pagastu pašvaldības.

Šodien, vēsturiskā skatījumā, var teikt, ka izstāšanās no Tautas Padomes bija politiska kļūda, jo sociāldemokrāti bija savu noraidīgo viedokli pret sadarbību ar okupācijas varu un baronu kaŗaspēku pateikuši un viņi par to nebija

polītiski atbildīgi. Arī lielinieku propaganda nākošajos trīs mēnešos, kad LSDSP stāvēja ārpus Tautas Padomes, nešķiroja starp Pagaidu valdību un Tautas Padomi no vienas puses un no tās izstājušajiem sociāldemokrātiem no otras puses. Turpretī konservatīvās pilsoņu aprindas dažus gadus vēlāk šo lietu izmantoja demagoģiskiem pārmetumiem.

Sociāldemokrātu trīs mēnešu prombūtni no Tautas Padomes nedrīkst uzskatīt par kādu glēvulības pazīmi, politisku kapitulāciju vai dezertēšanu no cīņas lauka. Tas ticis darīts dažos trimdas rakstos un politiku atmiņās. Dīvaini, ja to dara cilvēki (piem., F. Cielēns), kas tanī laikā nedzīvoja Latvijā un vēl 1918. gada rudenī izsacījās pret Latvijas neatkarību. Sociāldemokrāti nekapitulēja lielinieku priekšā un neatstāja cīņas lauku. Tieši otrādi, mēs turpinājām asu idejisku cīņu pret komunistiem, sevišķi Liepājā un Kurzemes neieņemtajos apgabalos, strādnieku padomēs un arodbiedrībās.

Citādi rīkojās daži konservatīvās pilsonības vadoņi. Piemēram, Arveds Berģs uzkāpa uz angļu kreisera "Princess Margaret" un aizbēga uz Londonu, kur nodzīvoja pusgadu drošībā, kamēr "kapitulējušie" sociāldemokrāti palika Latvijā un Liepājā cīnījās tālāk par Latvijas neatkarību.

Rīgas beidzamās dienas norisinājās drudžaini. 29. decembra pēcpusdienā sanāca pēdējā LSDSP Centrālkomitejas sēde. Tā notika mūsu dzīvoklī Suvorova ielā 37. Tur pieņēma F. Mendera uzrakstīto lēmumu par izstāšanos no Tautas Padomes, ko publicēja 30. decembrī, vienā no beidzamajiem "Sociāldemokrata" numuriem. (Pēdējais iznāca 1919. gada 2. janvārī). Pārrunājot turpmāko darbību, atzina, ka konferencē ievēlētajai jaunajai partijas Centrālkomitejai jāpārceļas uz Liepāju. No turienes varēja uzturēt sakarus ar vācu sociāldemokrātiem un Sociālistisko Internacionāli un tur mēs varējām balstīties uz mums

draudzīgu strādniecības vairākumu. Arī strādnieku deputātu padome un tās laikraksts "Liepājas strādnieku deputātu padomes ziņotājs" atradās mūsu darbinieku rokās. Nolēma, ka uz Liepāju dosies P. Kalniņš, F. Menders, K. Kalniņa, A. Petrevics un B. Kalniņš. Liepājā jau dzīvoja Ansis Buševics un Ansis Rudevics. Vēl uz Liepāju aizbrauca aktīvi partijas darbinieki Andrejs Veckalns, Voldemārs Caune un Kārlis Ozoliņš. Kristaps Eilass devās uz savām tēva mājām Platonē. Mans skolas biedrs Pēteris Krievs, kas bija konferencē ieradies kā Smiltenes organizācijas pārstāvis, bija virsleitnants un iestājās latviešu jaunformētās rotās pie pulkvežleitnanta Kalpaka.

J. Celms nolēma palikt Rīgā, kur palika arī Rīgas organizācijas biedru lielais vairākums. Viņš apņēmas izdot "Sociāldemokrātu" līdz pēdējai iespējai un pēc tam rīkoties pēc apstākļiem. Cerības uz darbības legālas turpināšanas iespēju zem lielnieku varas viņam nebija. Rīgā palika arī Voldemārs Rikveilis, viens no LSDSP dibinātājiem 1904. gadā un tagad partijas revīzijas komitejas vadītājs. Viņš cerēja strādāt strādnieku kooperatīvā "Produkts", kas viņam arī izdevās. Vēl Rīgā palika arī skolotāju darbinieks Kārlis Dēķens, vēlākais ilggadīgais Rīgas pilsētas domes priekšsēdis.

Mums bija šaubas, vai mēs nākamajos mēnešos varēsim uzturēt kādus sakarus no Liepājas pāri fronteī uz Rīgu. Neviens no mums toreiz vispār nezināja, vai un cik ilgi Liepāja noturēsies. Rēķinājāmies ar to, ka strēlnieki pēc kāda laika ieņems arī Liepāju.

Tāpat nebija cerību izveidot legālu opozīciju vai nelegālu darbību Rīgā, jo visi mūsu darbinieki bija komunistiem personīgi pazīstami un neapšaubāmi tiktu ātri apcietināti. Vienīgā cerība, kaut arī ļoti vāja, bija doma, ka lielnieku laiku izdosies tuvākā nākotnē pārdzīvot,

starptautiskiem spēkiem iejaucoties vai arī Krievijas pilsoņu karā attīstoties lieliniekiem nelabvēlīgā virzienā, kas dotu Latvijai iespēju atkal celties augšā. Bet visas tās bija ļoti neskaidras un nedrošas nākotnes vīzijas.

Ansis Buševics, kas bija manu vecāku jaunības draugs, aicināja mūsu ģimeni Liepājā pagaidām apmesties viņa dzīvoklī. Tā mēs 29. decembra agrā rītā kopā ar F. Menderu, sēdamies vilcienā, lai uz nākamiem sešiem mēnešiem pārceltos uz Liepāju. Atceros, ka kopā ar mums līdz Jelgavai brauca rakstnieks Valdis Grēviņš un vēlākais valsts darbinieku arodsavienības ilggadīgais vadītājs Valdis Bumbērs. Viņi izkāpa Jelgavā, lai tai pašā dienā, kopā ar F. Vesmani, uzstātos Kurzemes Strādnieku deputātu padomju kongresā. Tur bija paredzama asa sadursme ar lieliniekiem, kas gatavojās pārņemt kongresa vadību savās rokās. Mūsu partijas darbinieki tur līdz pēdējam cīnījās par demokrātiju un neatkarību. Viņi palika Zemgalē, ko pēc dažām dienām ieņēma Sarkanarmija.

Liepājā nonācām vakarā. No stacijas devāmies tieši uz partijas telpām Kūrmājas prospektā, kur notika LSDSP Liepājas organizācijas biedru sapulce. Liepājā valdīja vēl pilnīga miera noskaņa, salīdzinot ar trauksmaino nedrošību tikko atstātajā Rīgā. Partijas biedri bija enerģijas un dzīvības pilni. Bija sagaidāms, ka varēsim Liepājā turpināt Rīgā zaudēto cīņu par demokrātisku Latviju.